

ПЛАН 1

Тема: Державна мова – мова професійного спілкування

Мета: *наголосити на винятковому значенні мови в житті суспільства; виховувати у студентів почуття патріотизм; поглибити знання про історію, розвиток та становлення української мови на сучасному етапі.*

1. Історія становлення української мови як мови національної, державної. Функції та роль мови в суспільному житті.

2. Поняття «державна мова», «офіційна мова», «національна мова», «мова міжнаціонального спілкування», «мова міжнародного спілкування», «білінгвізм», «мертва мова».

3. Конституція України про функціонування та розвиток мови в Україні, правовий статус української мови.

4. Характеристика основних положень Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

5. Автобіографія. Резюме.

Основна література: 3, 4, 5, 6, 8, 10, 11, 12, 13, 16, 18, 20.

1. Історія становлення української мови як мови національної, державної. Функції та роль мови в суспільному житті.

Мова – найважливіший засіб спілкування людей. Завдяки мові все здобуто попередніми поколіннями не зникає, а стає фундаментом для подальшого розвитку людства. Мова – це генетичний код нації.

Є різні взаємовиключні концепції історичного розвитку української мови. Основними сучасними гіпотезами є дві:

- концепція вченого-мовознавця, славіста, доктора філософії академіка Юрія Шевельова – українська мова безпосередньо виділилася з праслов'янської мови. Після розпаду праслов'янської мови у «східних слов'ян» сформувалося п'ять діалектів, два з них – киево-поліський та галицько-подільський – утворили українську мову.

Історію української мови Шевельов поділив на шість періодів:

- протоукраїнський – VII–XI ст.,
- давньоукраїнський – XI–XIV ст.,
- ранньосередньоукраїнський – XV–XVI ст.,
- середньоукраїнський – середина XVI – перші роки XVIII ст.,
- пізньосередньоукраїнський – XVIII ст.,
- сучасний – від останніх років XVIII ст. до сьогодні.

Концепція Олексія Шахматова (з українських учених близькі погляди на походження української мови мав Агатангел Кримський) – українська мова походить зі «спільноруської прамови», з якої походять й інші «руські мови» (північно-великоруська, південно-великоруська та білоруська). Попри це українська мова суттєво відрізняється від інших «руських мов» різноманітними фонетичними явищами та лексикою.

За традиційною версією походження східнослов'янських мов, яка в СРСР була офіційною та обов'язковою, вважалося, що після завершення праслов'янської епохи розпочався спільний східнослов'янський період, який тривав понад 500 років та закінчився лише в XI–XII ст. під час феодальної роздрібненості Київської Русі. У цей час нібито сформувалася й спільна для всіх східних слов'ян так звана давньоруська мова, на основі якої з XIII ст. чи XIV ст. виникають три східнослов'янські мови – українська, російська та білоруська – як мови відповідних народностей.

Історики царської Росії твердили, що державу Русь заснували росіяни. Вони нібито були найдавнішим слов'янським етносом, а українці й білоруси, за цією логікою, відгалузилися від росіян пізніше. Ще в «Синописі» І. Гізеля (вийшов друком 1674 р. у Києво-Печерській лаврі й видавався близько 30-ти разів, останнє видання 1836 р.), який аж до початку XIX ст. був у Російській імперії основним підручником з історії, Київську

Русь проголосили першим етапом російської державності. Першою російською державою вважав Київську Русь і відомий російський історик М. М. Карамзін (1776–1826), який у 12-томній «Истории государства Российского» (1816–1829 рр.) назвав княжий Київ «матерью городов русских», розуміючи це як «російських».

Концепцію М.М. Карамзіна продовжив у середині ХІХ ст. російський історик і журналіст за фахом акад. М.П. Погодін (1800–1875). Він стверджував, що в стародавньому Києві й на Київщині в часи заснування руської державності і до монголо-татарської навали 1240 р. жили росіяни та їхні предки. Після завоювання Київщини монголо-татарами росіяни нібито емігрували на Середню Оку й Верхню Волгу, а на спустошену Київщину прийшли з Прикарпаття українці не раніше кінця ХV ст. Цю антинаукову концепцію аргументовано спростував відразу ж після її появи український філолог, історик і фольклорист М. Максимович (1804–1873), а згодом – всесвітньо відомий філолог А. Кримський (1871–1941). Нині її намагаються реанімувати деякі політичні кола в Росії та окремі шовіністичні представники російської національної меншини в Україні. Але на тлі новітніх досягнень мовознавства, археології, антропології, історії такі спроби сприймаються як наукове невігластво або політичне шарлатанство.

За часів СРСР великодержавницьку й відверто шовіністичну гіпотезу М.П. Погодіна радянські ідеологи дещо пом'якшили, вигадавши концепцію окремого давньоруського етносу – давньоруської народності, яка нібито стала етнічною основою росіян, українців та білорусів.

Сучасні дослідники, критикуючи теорію єдиної давньоруської (або праруської) мови, вичленовують українську мову безпосередньо з праслов'янської мови без проміжних ланок. Згідно з цим підходом, три східнослов'янські мови, українська, білоруська й російська, зростали незалежно одна від одної як мови самостійні, і так званої «праруської» спільної мови не існувало. Безперервність історичного розвитку етносу на українських землях від середини I тис. н. е. до нашого часу може свідчити про те, що після розпаду праслов'янської мовної спільноти в цьому ареалі почав формуватися український етнос і відповідно – українська мова. Вона перейняла від праслов'янської значний специфічний лексичний фонд і чимало фонетичних та граматичних (насамперед, морфологічних) рис, які в інших слов'янських мовах замінилися новими, а в українській мові вони склали найдавнішу групу мовних особливостей.

Сучасна українська мова сформувалася на основі південно-східного наріччя (а саме середньонадніпрянських говорів), які раніше й ширше за інші закріплювалися в художніх творах і науковій літературі (перша українська граматика О. Павловського (1818 р.) написана на фактичному матеріалі саме цих говорів), увібравши в себе окремі риси північних і південно-західних діалектів. Територія поширення середньонадніпрянських говорів – це Полтавська, Київська, Черкаська області, які були центром громадського, культурного життя, національно-визвольної боротьби.

Початком нової української літературної мови умовно вважається 1798 рік, коли вийшли друком три перші частини «Енеїди» І.Котляревського. І.Котляревського (1769–1838) вважають *зачинателем нової української літературної мови*.

Основоположником сучасної української літературної мови вважають Т. Шевченка (1814–1861), котрий у 1840 році видав «Кобзар». У цій збірці Т. Шевченко синтезував усе найкраще з давньої мови (відібрав з народної мови багаті лексико-фразеологічні шари, удосконалив і усталив фонетичні, орфоепічні й граматичні норми), запозичень, усної народної творчості, та поповнив словниковий склад, розвинув синтаксис, поєднав мовні різнотипні стильові засоби (книжні, фольклорні, іншомовні елементи), в єдину чітку мовностилістичну систему. Українська мова стала придатною для вираження найскладніших думок і найтонших почуттів, Т. Шевченко вивів українську мову на рівень високорозвинених європейських мов, відкрив перед нею необмежені перспективи подальшого розвитку.

Українська мова є національною мовою українського народу.

Загальнонаціональна мова – мова соціально-історичної спільноти людей, спільна мова нації, яка разом з іншими ознаками (спільність території, культури, економічного життя та ін.) характеризує конкретну націю. Національна мова виявляє постійну тенденцію до єдності й обов'язково має літературну форму існування. Це мова, яка складалася на території держави багато тисячоліть.

Національна мова – це мова окремої нації, якою говорить переважна більшість народу якоїсь окремої країни, включає в себе літературну мову, різні територіальні діалекти, а також професійні діалекти.

У Російській імперії та в Радянському Союзі порушувався принцип рівноправності мов. Асиміляційна політика цих урядів була спрямована на нівелювання культурних відмінностей між народами, що входили до складу імперії й союзу. У випадку з Україною політика була жорсткою, спрямованою на знищення української мови й українського народу. За словами О. Пахльовської, «Заборона національної історії, заборона національної мови, заборона національної церкви – ось грізна тріада, якою століттями забезпечувала себе імперія». Першим кроком до повної асиміляції нації є заборона її мови, як найбільшого культурного здобутку. Коли народ починає розмовляти чужою мовою, відмовляючись від рідної, поступово й інші культурні відмінності зникають. Це ілюструє відомий вислів Л. Костенко: «Нації вмирають не від інфаркту. Спочатку їм відбирає мову».

Лінгвоцид (від лат. *lingua* – мова і *cide* – вбивство) – цілеспрямоване нищення мови як визначальної ознаки етносу – народності, нації. Явище спостерігається в поліетнічних утвореннях, багатонаціональних державах, де стикаються інтереси панівного і поневоленого народів. Лінгвоцид щодо української мови тривав майже 300 років, поки Україна входила до складу Російської імперії та Радянського Союзу. Протягом цього часу українська мова зазнала численних утисків, було видано близько 200 заборон її використання (зокрема Валусьвським циркуляром 1863 р. заборонялось видавати підручники, літературу для народного читання та книжки релігійного змісту українською мовою, було сказано: «Української мови не було, немає і бути не може, а хто цього не розуміє – ворог Росії»; Емським указом 1876 р. Олександр II заборонив ввезення до імперії будь-яких книжок і брошур «малоросійським нарiччям», друкування оригінальних творів і перекладів, крім історичних документів та творів художньої літератури, в яких наказав «не допускати жодних відхилень від загальноновизнаного російського правопису», сценічні вистави й читання та друкування текстів до нот українською мовою).

Природа і функції мови.

Що таке мова? Відповісти на це питання однозначно непросто, хоча такі спроби було зроблено ще вченими давніх Греції, Риму, Китаю, Індії. У науці відомі три погляди на природу мови: 1) мова – явище біологічне; 2) мова - явище психічне; 3) мова - явище соціальне. Безперечно, мову не можна трактувати як явище біологічне. Хоча людина, на відміну від інших приматів, має мовний ген, тобто природну здатність до оволодіння мовою, вона ніколи не заговорить сама, якщо її не навчити. Це доводять сучасні «Мауглі» - діти, які з різних причин опинялися поза суспільством, іноді серед тварин, і не могли навчитися мови, навіть повернувшись у людський колектив. Причиною цього є те, що вони пропустили так званий сенситивний період (вік від двох до п'яти років), коли людина найактивніше опановує мову. Мова не є і суто психічним явищем, оскільки психіка в кожній людині неповторна, а отже, на світі мало б бути стільки мов, скільки є людей. Хоча не можемо заперечувати, що в мовленні кожної людини відображені її психічні особливості, а в національній мові – менталітет, особливий психічний склад певної нації. Мова – явище соціальне (суспільне). Вона виникає, щоб задовольнити потреби людського суспільства, є однією з найважливіших ознак суспільства і поза ним існувати не може.

У людському суспільстві мова виконує цілу низку **функцій**, найголовнішими серед яких є такі: 1. **Комунікативна функція**. Жодне суспільство, на якому б рівні воно не знаходилося, не може існувати без мови – головного засобу спілкування. Цей найуніверсальніший засіб спілкування не здатні замінити всі інші – найсучасніші й найдосконаліші – навіть разом узяті. Функція комунікації, спілкування є надзвичайно важливою не тільки для суспільства, а й для самої мови: мова, якою не спілкуються, стає мертвою і в історії людських мов дуже мало прикладів повернення мов до життя; народ, який втрачає свою мову, поступово зникає. 2. **Експресивна функція**. Спілкування – це і соціальний процес, і міжособистісний. За Еммануїлом Кантом, «людина спілкується з собі подібними, тому що так більше відчуває себе людиною». Без сумніву, кожна людина – цілий неповторний світ, сфокусований у її свідомості, інтелекті, в емоціях і волі. Але цей світ прихований від інших людей, і тільки мова робить його доступним. «Заговори – і я тебе побачу», - стверджували ще античні мудреці. Таким чином, завдяки експресивній функції мови кожен постає перед людьми як особистість, має змогу репрезентувати свій внутрішній світ. 3. **Гносеологічна функція**. Мова – могутній засіб пізнання. Людина ніколи не пізнає світ «з нуля» – вона користується не лише індивідуальним досвідом, а й суспільним, який закодовано в мові. 4. **Мислетворча функція**. Мова – це засіб формування, оформлення й існування думки. Як зазначав Ортега-і-Гассет, «ми не лише говоримо якоюсь мовою, ми думаємо, ковзаючи вже прокладеною колією, на яку ставить нас мовна доля». Отже, найкращим засобом вираження думки є рідна мова. 5. **Ідентифікаційна функція**. Мова є засобом ідентифікації, ототожнення особи в межах певної людської спільноти, засобом об'єднання людей у народ, націю, засобом консолідації населення в державі. Цю функцію мови іноді називають державотворчою. Серед функцій мови слід назвати також **естетичну** (мова як засіб створення культурних цінностей), **номінативну** (мова як засіб називання), **магічно-містичну** (мова як засіб звернення до вищих сил) тощо. Вищеназвані функції виконують численні мови сучасного світу. За різними оцінками, на сьогодні у світі існує від 2,5 до 7 тисяч мов, за найновішими даними – 6703 мови. Спробуємо окреслити місце української мови серед мов світу. За кількістю мовців найпоширенішими мовами вважають китайську (1200000000 мовців), іспанську (332000000), англійську (330000000), бенгальську, гінді, арабську, російську, португальську, японську, німецьку мови; українська за цією ознакою перебуває на 21 місці: нею користується від 42 до 50 мільйонів людей у світі (в Україні, у східній і західній діаспорі). За давністю писемності українська належить до старописемних мов: її писемності понад тисячу років. За призначенням українська мова – національна мова українського народу, державна мова України. За генеалогічною класифікацією (походженням) українська мова належить до східної підгрупи слов'янської групи індоєвропейської мовної сім'ї.

Зверни увагу! Заборони та утиски української мови в Російській імперії

- 1627 р. – указом царя московського Олексія Михайловича та його батька патріарха Філарета було наказано зібрати та «спалити на пожежах» книги українського друку з суворою забороною будь-коли в майбутньому купувати такі книги. У Москві спалено «Євангеліє учителное» К. Транквіліона-Ставровецького разом з іншими його книгами та «Катехізіс» Лаврентія Зизанія^{[73][74]}.
- 1677 р. – Патріарх московський Іоаким наказав з українських книг знищити листки, які мають різницю від книг московських.
- 1689 р. – синод російської православної церкви заборонив Києво-Печерській лаврі друкувати перший том «Четьї-мінеї» Дмитра Ростовського.
- 1690 р. – московський патріарх Іоаким указом заборонив усе українське письменство, перший том книги «Четьї-мінеї» Данила Заточника було наказано спалити.
- 1693 р. – лист Московського патріарха до Києво-Печерської лаври про заборону будь-яких книг українською мовою.

- 1709 р. – указ Петра I про заборону друку книг українською мовою, а книги, друковані церковнослов'янською мовою, зв'язати з російським виданням, «щоб у них ніякої різниці не було».
- 1720 р. – указ Петра I, щоб знову книг ніяких, крім церковних попередніх видань, на Україні не друкувати, а ті старі книги з книгами великоросійського друку зрівняти, «щоб ніякої різниці і особливого нарiччя в них» не було.
- 20 грудня 1720 р. – Петро I видав указ київському губернському князю Голіцину, щоб «в усіх монастирях, що залишаються в Російській державі, продивитися та вилучити давні грамоти та інші куртуазні листи оригінальні, а також книги історичні, рукописні та друковані [українською мовою]».
- 1721 р. – наказ Синоду надсилати книги з українських друкарень у «синодальну контору» для виправлення їх згідно з російськими вимогами та вимовою й звiрення клеймом цензора.
- 1724 р. – друкарня Києво-Печерської лаври оштрафована на одну тисячу карбованців за друкування книг, не у всьому схожих з російськими. На таку ж суму і за таку ж «провину» оштрафовано і Чернігівську друкарню, яку перевезли до Москви.
- 1729 р. – наказ Петра I про переписування в Україні державних постанов та розпоряджень з української мови на російську.
- 1740 р. – російська імператриця Анна Іванівна створила правління гетьманського уряду під керівництвом московського князя Олексія Шаховського та запровадила російську мову в діловодстві на території України.
Переписи 1740–1748 р.р. свiдчать, що у семи полках Гетьманщини на 1094 села припадало 866 шкіл з викладанням українською мовою. У 1804 р. було видано царський указ, який заборонив навчання українською мовою. Результати національного гніту одразу позначились на стані освіти в Україні. Уже перепис 1897 р. показав, що на 100 осіб було лише 13 письменних.
- 1748 р. – наказ Синоду Київському митрополитові Самуїлу Милославському ввести в Києво-Могилянській академії та в усіх школах України російську мову викладання, в результаті чого на Лівобережжі зникло 866 українських шкіл.
- 1750 р. – після скасування «Канцелярії міністерського правління малоросійських справ» у м. Глухові з неї вилучені та перевезені до Росії справи таємного діловодства. Документи архіву Запорозької Січі, знайдені під час «розорення Січі генерал-поручиком Текелією у скрині під престолом січової церкви», опинилися в Московському відділенні загального архіву Головного штабу.
- 1755 р. – наказ Синоду Києво-Печерській лаврі перекласти російською мовою «Четьї-мінеї» Дмитра Ростовського та Києво-Печерський патерик.
- 1763 р. – указ Катерини II про заборону викладати українською мовою в Києво-Могилянській академії.
- 1764 р. – скасування Катериною II українського гетьманства, а з ним – ліквідація українських навчально-культурних закладів та усунення від влади україномовних чиновників.
- 1765 р. – ліквідація Катериною II козацького устрою на Слобожанщині та козацьких шкіл.
- 1766 р. – Синод видав суворий указ Києво-Печерській лаврі друкувати лише ті книги, які в московській друкарні друкуються та апробовані Синодом.
- 1769 р. – Синод заборонив Києво-Печерській лаврі друкувати букварі українською мовою і наказав відібрати у людей ті букварі, які були вже на руках.
- 1782 р. – Катерина II створила комісію для заведення в Росії народних училищ, завданнями яких було запровадження єдиної форми навчання та викладання російської мови в усіх школах імперії.

- 1784 р. – Синод наказує митрополитові Київському і Галицькому Самуїлу карати студентів та звільняти з роботи учителів Києво-Могилянської академії за відхід від російської мови.
- 1785 р. – наказ Катерини II по всіх церквах імперії правити службу Божу російською мовою. Російська мова заведена у всіх школах України.
- 1786 р. – Синод знову наказує митрополитові Київському контролювати Лаврську друкарню, щоб ніякої різниці з московськими виданнями не було, а в Києво-Могилянській академії негайно ввести систему навчання, узаконену для всієї імперії.
- 1789 р. – у Санкт-Петербурзі з ініціативи Катерини II видано «Порівняльний словник усіх мов», у якому українська мова визначається як російська, спотворена польською.
- 1811 р. – закриття Києво-Могилянської академії.
- 1847 р. – розгром Кирило-Мефодіївського братства.
- 1853 р. – покалічено видання «Літопису» Г. Граб'янки.
- 1862 р. – закрито українські недільні школи. Припинилось видання українського літературного та науково-політичного журналу «Основа».
- 18 липня 1863 р. – Циркуляр № 394 або Валуєвський циркуляр (рос. Циркуляр министра внутренних дел П. А. Валуева Киевскому, Московскому и Петербургскому цензурным комитетам от 18 июля 1863 г.): «[...] ніякої особливої малоросійської мови не було, немає і бути не може, [...] наріччя їхнє, що його вживає простий народ, є та сама російська мова, тільки зіпсована впливом на неї Польщі».
- 1864 р. – тисячі пудів архівних матеріалів вивезли до Москви після судової реформи 1864 р. Згідно з обіжником Міністерства юстиції від 3 грудня 1866 р., туди потрапила велика кількість документів ліквідованих установ з Волинської, Київської, Катеринославської, Подільської, Херсонської та Чернігівської губерній.
- 1869 р. – законом чиновникам усіх відомств призначалась значна доплата за русифікацію.
- 30 травня 1876 р. – Емський указ. Заборона ввозити українські книги з-за кордону, заборона підписувати українські тексти під нотами, заборона українських вистав.
- 1881 р. – закон про дозвіл на друкування словників українською мовою, але за російським правописом, постановка українських вистав залежала від місцевої адміністрації.
- 1888 р. – указ Олександра III «Про заборону вживання в офіційних установах української мови та хрещення українськими іменами».
- 1889 р. – у Києві на археологічному з'їзді дозволено читати реферати всіма мовами, крім української.
- 1892 р. – російський уряд наказує цензорам суворо стежити за тим, щоб не допустити українських літературних перекладів з російської мови.
- 1894 р. – заборона ввезення українських книг з-за кордону.
- 1895 р. – заборона української читанки та українських книг для дітей.
- 1903 р. – на відкритті пам'ятника І. Котляревському у Полтаві не дозволено промови українською мовою.
- 1905 р. – Кабінет Міністрів Росії відкинув клопотання Київського та Харківського університетів про скасування заборони української мови, визначаючи це несвоєчасним.
- 1906 і 1907 рр. – закриття «Просвіти» в Одесі та Миколаєві.
- 1908 р. – указ сенату про те, що освітня робота в Україні шкідлива й небезпечна для Росії.
- 1910 р. – указ П. Столипіна про зарахування українців до розряду іногородців і про заборону будь-яких українських організацій.
- 1914 р. – указ Миколи II про заборону української преси.

2. Поняття «державна мова», «офіційна мова», «національна мова», «мова міжнародного спілкування», «мова міжнародного спілкування», «блінгвізм», «мертва мова».

Правовий статус української мови сьогодні визначає Конституція України, прийнята Верховною Радою 28 червня 1996 року. У статті 10 Конституції записано: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом». Термін «державна мова» виник у добу утворення національних держав. За загальноприйнятим визначенням, державна мова – це офіційно проголошена законодавчою владою мова сфери офіційного спілкування, мова спілкування держави з її громадянами і навпаки (мова всіх гілок державної влади - законодавчої, виконавчої, судової, засобів масової інформації, освіти, культури, науки, документації і т. д.). На позначення мови, що виконує роль державної, уживають також терміни «офіційна мова», «національна мова» або просто «мова певної держави», наприклад: мова Французької Республіки – французька; офіційна мова Італії – італійська. Загалом у зарубіжному законодавстві переважає термін «офіційна мова», в останні роки цей термін часто використовується і в Україні, тому слід чіткіше окреслити його зміст. В юридичному аспекті поняття «офіційна мова» близьке до поняття «державна мова». Відмінність між ними полягає лише в тому, що для статусу державної мови обов'язковим є його офіційне законодавче закріплення, відповідне нормативне оформлення, у той час як статус офіційної мови не передбачає обов'язкового проголошення законодавчою владою. Яка ж мова в країні може бути проголошена державною (офіційною)? За загальноприйнятою світовою практикою, є такі критерії затвердження мови у функції державної: 1) мова корінної нації; 2) мова найчисленнішої нації. За першим критерієм статус державної в Україні може бути наданий українській мові та кримськотатарській (у Криму); за другим – лише українській. Відповідно до останнього критерію, країна, у якій 70% становлять представники однієї нації, вважається мононаціональною. Якщо взяти до уваги дані останнього перепису, то Україну слід зарахувати саме до таких країн. Таким чином, затвердження в Україні у функції державної української мови цілком відповідає загальновизнаним світовим стандартам. За такими ж принципами відбувалося, зокрема, державотворення абсолютної більшості європейських країн.

Мова міжнародного спілкування – мова, використана представниками різних народів або лінгвістичних груп для спілкування серед носіїв різних неоднакових мов. Мовою міжнародного спілкування, як правило, є мова поширена в межах певного регіону або навіть усієї Землі (використовується у міждержавному спілкуванні). В основному у світі статусом міжнародної користується мова англійська, іспанська, французька, арабська та, китайська, частково – німецька. У глобалізованому світі англійська є мовою міжкультурних комунікацій, бо незалежно від того, ким ви є: українцем, італійцем, індійцем чи німцем, зібравшись усі разом ви спілкуватиметеся англійською. У багатьох країнах, де існує міжетнічне напруження, саме англійська виконує роль етнічно нейтральної мови. Якщо поширення англійської світом пов'язане з політичним та економічним впливом англійських націй, то сьогодні є всі підстави говорити про те, що вона поступово втрачає свій імперський статус. Мало того, вона перестає бути прив'язаною до носіїв мови й починає існувати окремо від них, уже не будучи американською та британською, а дедалі більше й більше перетворюючись саме на глобальну англійську як явище. Вона вже має свою назву – «глобі» (globish), або «стандартна світова розмовна англійська» (Word Standard Spoken English).

Мова міжнародного спілкування – мова, яка використовується представниками різних національностей для спілкування у межах однієї держави.

Національна мова – це мова окремої нації, якою говорить переважна більшість народу якоїсь окремої країни, включає в себе літературну мову, різні територіальні діалекти, а також професійні діалекти.

Мертва мова (деколи кажуть зникла, згасла мова) – мова, що не має живих носіїв, для яких вона є рідною. Таке трапляється, коли одна мова повністю замінюється іншою, як, наприклад, коптська мова була замінена арабською, а багато корінних американських мов були витіснені англійською, французькою, іспанською і португальською мовами.

Мова стає мертвою також в тому випадку, коли мова еволюціонує і розвивається в іншу мову або навіть в групу мов. Прикладом такої мови є латинська мова – мертва мова, яка є предком сучасних романських мов, староанглійська мова – сучасної англійської.

Двомовність, Білінгвізм – реальна соціально-мовна ситуація, сутність якої полягає у співіснуванні і взаємодії двох мов у межах одного мовного колективу. Людина, яка здатна використовувати в ситуаціях спілкування дві різні мовні системи, – білінгв, а сукупність відповідних умінь – білінгвізм (двомовність).

3. Конституція України про функціонування та розвиток мови в Україні, правовий статус української мови.

Державною мовою прийнято називати визнану Конституцією або законом основну мову держави, обов'язкову для використання у законодавстві, офіційному діловодстві, судочинстві, навчанні тощо.

У Статті 10 Конституції України зазначено: *«Державною мовою в Україні є українська мова.»*

Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України.

В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування.

Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом».

Українська мова протягом багатьох віків не мала визначеного юридичного статусу. З розвитком у багатонаціональних державах мовного законодавства, переважно починаючи з XIX століття, вона набула деякого офіційного статусу на території Галичини, Буковини і Закарпаття, що входили до складу Австро-Угорщини, хоча пріоритет надавався відповідно польській, німецькій та угорській мовам. У Російській імперії не стільки визнавалися хоча б обмежені права української мови, скільки свідомо нормативно обмежувалася сфера її застосування. У зв'язку з цим, традиційно в українській політичній думці минулого відстоювалося право на мовну автономію, «недоторканність мови в приватному і публічному житті» (М.П. Драгоманов), а в найбільш радикальних проєктах пропонувалося закріпити, що «офіційна мова є українська, але всі мови, уживані на Вкраїні, суть вільні» (М. І. Міхновський).

У період українських державотворчих пошуків 1917-1920 рр. поєднувалося визнання державного (офіційного) статусу української мови з гарантуванням вільного розвитку всіх інших мов, якими користується населення України.

У 20-х на поч. 30-х років XX століття в колишній УРСР здійснено чимало заходів, спрямованих на те, щоб подолати відставання в розвитку певних стилів української мови. Квітневий пленум ЦК КП(б)У в 1925 р. виніс ухвалу «Про українізацію». Це було одним з важливих завдань культурно-національного будівництва в Україні. Українська мова стає мовою не тільки художньої літератури та публіцистики, а й мовою освіти, науки, культури, самоврядування. Особливо плідно розвивається офіційно-діловий стиль, який раніше не мав для цього належних умов. Проте, у роки сталінських репресій, а ще більше в добу застою українська мова знову зазнала тяжких випробувань, була витіснена з багатьох сфер функціонування.

У радянській політичній доктрині і державницькій практиці до поняття «державна мова» здебільшого ставилися негативно.

Виправити становище був покликаний закон про надання українській мові статусу державної, ухвалений 28 жовтня 1989 року (Закон «Про мови в Українській РСР»).

У чинній Конституції України міститься важливе положення про те, що розвиток і функціонування української мови забезпечується в усіх сферах суспільного життя (ця норма вже передбачалася Декларацією про державний суверенітет України і попередньою Конституцією) і по всій території України.

Уточнено, що держава гарантує (а не лише виявляє турботу, як було раніше) вільний розвиток, використання і захист мов національних меншин України. Серед останніх спеціально виділено російську мову як таку, що нею користується значна частина населення України.

У новій Конституції відсутнє положення, яке містилось у попередній Конституції, про те, що «в роботі державних, партійних, громадських органів, підприємств, установ і організацій, розташованих у місцях проживання більшості громадян інших національностей, можуть використовуватися поряд із державною мовою й інші національні мови». Зазначене положення під час обговорення проєктів нової Конституції неодноразово піддавалося критиці як таке, що фактично веде до створення «локальних державних (офіційних) мов», і може призвести до загрози політичній стабільності в Україні.

Нововведенням є закріплення конституційного обов'язку держави сприяти вивченню мов міжнародного спілкування. У міжнародному праві є поняття «офіційні мови ООН» (англійська, арабська, іспанська, китайська, російська і французька), «робочі мови ООН» (англійська, іспанська, російська і французька), визначено офіційні (робочі) мови інших міжнародних організацій. У Європейському Союзі, наразі, мови усіх 27 держав, які входять до нього, визнані офіційними. Англійська, французька та німецька мають вищий статус «процедурних» мов Європейської Комісії (тоді як Європарламент приймає всі офіційні мови як робочі мови).

Питання мовної політики в Україні визначаються також іншими конституційними нормами. У ст. 24 закріплено недопустимість привілеїв чи обмежень за мовними ознаками, а у ст. 92 наголошено, що порядок застосування мов визначається виключно законами України. Ряд статей містять вимоги щодо обов'язкового володіння державною мовою Президентом України (ст. 101), професійними судьями (ст. 127), судьями Конституційного Суду (ст. 148). У законодавстві України також передбачена обов'язкова вимога щодо володіння українською мовою в обсязі, достатньому для спілкування особами, які отримують громадянство України (ст. 17 Закону «Про громадянство України»).

4. Характеристика основних положень Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (2019 р.). Шляхи вдосконалення чинного законодавства у сфері мовної політики.

Мовні відносини в Україні тривалий час регулював, крім Конституції, Закон «Про мови...», який був прийнятий Верховною Радою України 28 жовтня 1989 року. Більшість статей Закону було введено в дію з 1 січня 1990 року, проте окремі статті набували чинності через три, п'ять, навіть сім років після прийняття документа. Найбільше значення в Законі має стаття, що надає українській мові державного статусу. Основними передумовами прийняття Закону про мови були: по-перше, усвідомлення українським суспільством ролі мови в процесі національного відродження в нових суспільних умовах; по-друге, багаторічна політика лінгвоциду щодо української мови, наслідки якої не викорінено повністю і сьогодні. Термін «лінгвоцид» (у дослівному перекладі – мововбивство) – це свідома, цілеспрямована політика нищення певної мови як головної ознаки етносу – нації чи народності. Кінцевою метою лінгвоциду є не геноцид, тобто

фізичне знищення людей, а етноцид – ліквідація певного народу як окремої культурно-історичної спільноти. Щодо української мови застосовували різні форми лінгвоциду, зокрема *лінгвоцид через заборону мови* чужою державою. За підрахунками науковців, за всю історію української мови було прийнято понад 200 законодавчих актів, які різною мірою обмежували права української мови; *лінгвоцид через освіту*; лінгвоцид через науку; *лінгвоцид через оголошення мови неприродною*; *лінгвоцид через привілеї для панівної мови та її носіїв*; *лінгвоцид через втручання у внутрішню структуру мови*; *лінгвоцид через приниження престижу мови*; *лінгвоцид через боротьбу з друкованим словом* тощо.

Змінити ситуацію покликаний чинний Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», який у Загальних засадах передбачає такі положення:

Стаття 1. Статус української мови як єдиної державної мови в Україні

1. Єдиною державною (офіційною) мовою в Україні є українська мова.
2. Статус української мови як єдиної державної мови зумовлений державотворчим самовизначенням української нації.
3. Державний статус української мови є невіддільним елементом конституційного ладу України як унітарної держави.
4. Статус української мови як єдиної державної мови в Україні визначається виключно Конституцією України.
5. Порядок функціонування і застосування державної мови визначається виключно законом.

6. Навмисне спотворення української мови в офіційних документах і текстах, зокрема навмисне застосування її з порушенням вимог українського правопису і стандартів державної мови, а також створення перешкод та обмежень у застосуванні української мови тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом.

7. Статус української мови як єдиної державної мови передбачає обов'язковість її використання на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначені цим Законом.

8. Українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності й національної безпеки України (Детальніше див. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>).

Документ докладно визначає, як саме захищається право на українську мову у кожній публічній сфері, як громадянин може оскаржити порушення цього права і які санкції чекають на порушників. Крім того, він вносить зміни в 45 інших законів, узгоджуючи їхні норми з новоприйнятим документом.

Головний зміст цього об'ємного закону можна звести до простої формули: він гарантує, що кожна людина в Україні може отримувати інформацію та послуги українською мовою в усіх публічних сферах.

Статус української мови. Статус української мови як єдиної державної та офіційної мови в Україні визнається елементом конституційного ладу, зумовленим державним самовизначенням української нації. *Українська мова визначається мовою міжетнічного спілкування*, фактором єдності та національної безпеки України.

Мова громадянства. Кожен громадянин зобов'язаний володіти державною мовою. Держава забезпечує кожному громадянину можливості для опанування мови в закладах освіти всіх рівнів, а також організовує безкоштовні курси української мови для дорослих.

Для набуття громадянства України потрібно буде засвідчити певний рівень володіння українською мовою. Особи, які мають визначні заслуги перед Україною або набуття якими громадянства становить державний інтерес для України, можуть опанувати мову впродовж року після набуття громадянства.

Використовувати українську при виконанні службових обов'язків зобов'язані усі високопосадовці, включно з Президентом, членами уряду, державних колегіальних органів, керівники держадміністрацій, правоохоронних органів. Депутати місцевих рад та посадові особи місцевого самоврядування. Державні службовці, судді, поліцейські, прокурори, адвокати, нотаріуси. Офіцери, що служать за контрактом. Керівники закладів освіти, викладачі та вчителі (крім іноземців, що запрошені на тимчасовій основі, або як викладачі іноземних мов). Медичні працівники державних і комунальних закладів охорони здоров'я. Інші посадові та службові особи підприємств, установ і організацій державної та комунальної форм власності (крім іноземців). Для тих, хто вже працює на цих посадах, ніяких перевірок знання мови не передбачено, але громадяни все одно зможуть скаржитися на них у разі невиконання закону.

Робоча мова в державних установах та підприємствах. Українська є мовою засідань, заходів, зустрічей та робочого спілкування в органах державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій державної та комунальної форм власності, українських посольств та представництв за кордоном. Якщо під час засідання чи заходу використовується інша мова, забезпечується переклад на українську. Винятки передбачені для міжнародних заходів та зустрічей за участю іноземців.

Українська є мовою державних документів та нормативно-правових актів.

Армія та інші військові формування. Мова команд, навчання, документів та статутного спілкування – лише українська.

Кордон. Прикордонний та митний контроль українських громадян має здійснюватися лише українською мовою. Контроль іноземців – українською або іншою мовою, якою володіє прикордонник чи митник.

Захист найманих працівників. На роботі нікого не можуть змусити використовувати іншу мову замість української. Винятки – обслуговування іноземців чи створення документів або текстів для іноземних адресатів чи замовників.

Освіта. В законі про мову практично дослівно повторюється мовна стаття закону про освіту, тож в освіті нічого не змінюється. Окрім, звичайно, появи реального механізму оскарження порушень. Держава гарантує кожному право на освіту українською мовою від садочка до університету. Українська є мовою не лише уроків чи лекцій, а всього освітнього процесу, причому, стосується це також і мистецьких та спортивних шкіл.

Діти зможуть здобувати освіту в дитсадках та початковій школі й мовами меншин, проте винятково з ініціативи батьків, а не держави, школи чи окремого вчителя. Вивчати рідну мову представники меншин зможуть і в старших класах, і навіть в університетах.

Заклади освіти можуть викладати частину предметів англійською чи іншими мовами ЄС відповідно до освітньої програми.

Важливе нововведення: викладання іноземної мови в закладах освіти й на курсах з вивчення іноземних мов здійснюється відповідною іноземною або державною мовою. Наприклад, англійську мають викладати або англійською, або українською, але ніяк не російською. Проте саму російську мову, звісно, можна вільно вивчати, так само як і будь-яку іншу.

Комп'ютерні програми. Все програмне забезпечення, яке продається в Україні, повинно мати користувацький інтерфейс українською або принаймні однією з мов ЄС.

Транспорт. Усе обслуговування пасажирів має відбуватися українською, це саме стосується написів, повідомлень та будь-якої інформації на транспорті. Інформація може дублюватися англійською або мовою країни, з якою здійснюється транспортне сполучення. На прохання пасажирів його індивідуально можуть обслуговувати будь-якою мовою, прийнятною для сторін.

Відкладені норми. У цілому закон набув чинності в липні 2019 року, але багато ключових норм запрацюють значно пізніше, щоб дати можливість громадянам, владі та бізнесу підготуватися до їх неухильного виконання. Наприклад: Уся реклама має бути українською від січня 2020. Винятки – для ЗМІ, що виходять мовами ЄС. Від липня 2020

уся документація, медичні довідки тощо – виконуються українською мовою, так само як і обслуговування пацієнтів. На прохання пацієнта його індивідуальне обслуговування здійснюється будь-якою мовою, прийнятною для сторін. Від липня 2021, при влаштуванні на посади, робота на яких вимагає знання мови, потрібно буде надати документ, що підтверджує необхідний рівень володіння мовою. Для високопосадовців, держслужбовців, прокурорів, суддів вищого та середнього начальницького складу поліції, керівників закладів освіти це має бути сертифікат, отриманий за підсумками складання спеціального іспиту, для решти – достатньо шкільного атестата з позитивною оцінкою з української мови. Вимоги до рівня володіння мовою визначатиме Національна комісія зі стандартів державної мови, а іспити проводитиме Український центр оцінювання якості освіти (який зараз проводить ЗНО для випускників шкіл). Від липня 2022 вебсайти органів влади, державних та комунальних установ і підприємств, українських ЗМІ, магазинів інтернет-торгівлі тощо повинні мати україномовну версію, не меншу за обсягом та змістом інформації, ніж версії іншими мовами. Україномовна версія для користувачів в Україні має завантажуватися за замовчуванням.

Комп'ютерні програми, встановлені на товарах, що реалізуються в Україні, повинні мати україномовний інтерфейс. У роботі державних та комунальних підприємств, установ та органів влади використовуються лише програми, що мають український інтерфейс. Якщо для певної програми український інтерфейс ще не створено, на час його створення можна використовувати англійський. Від січня 2030 – ЗНО лише українською.

5. АВТОБІОГРАФІЯ

Автобіографія – документ щодо особового складу, у якому особа в хронологічній послідовності (від моменту народження до часу написання документа) повідомляє основні факти своєї біографії. Документ, як правило, пишеться власноруч на чистому паперовому аркуші. Іноді підприємство чи установа, яка приймає осіб на роботу або навчання, укладає спеціальний бланк. Кожне наступне повідомлення починається з абзацу. Автобіографія належить до документів з низьким рівнем стандартизації, але з обов'язковим повідомленням такої інформації:

1. Назва виду документа.
2. Текст, у якому зазначається:
 - прізвище, ім'я, по батькові теперішні та колишні, якщо були змінені (називний відмінок однини);
 - дата народження (словесно-числовим способом);
 - місце народження (назва населеного пункту пишеться у Н. відмінку);
 - відомості про освіту (повне найменування всіх навчальних закладів, де здобувалася освіта);
 - перебування на військовій службі, у місцях позбавлення волі та ін.;
 - відомості про трудову діяльність (стисло і послідовно подаються назви місць роботи з зазначенням посад);
 - відомості про громадську роботу;
 - нагороди, стягнення, заохочення;
 - короткі відомості про склад сім'ї (батько, мати, брат, сестра (якщо неодружені); чоловік, дружина, діти (якщо одружені); зазначається прізвище, ім'я та по батькові, рік народження, посада та місце роботи, навчання).
3. Повна домашня адреса, номер телефону (при потребі).
4. Дата написання (ліворуч).
5. Підпис (праворуч).

На вимогу установи, до якої подається документ, інформація може бути детальнішою.

Зразок:

АВТОБІОГРАФІЯ

Я, Петренко В'ячеслав Іванович, народився 20 червня 1970 року в м. Бердянськ Запорізької області.

З 1977 по 1987 рік навчався у Бердянській середній школі № 4.

Після закінчення школи у 1987 році вступив на навчання до Бердянського професійно-технічного училища № 15, яке закінчив у 1990 р., одержавши диплом техника-технолога.

У 1990 році вступив на заочне відділення юридичного факультету Запорізького національного університету за спеціальністю «Правознавство». На сьогодні – студент 3-го курсу юридичного факультету ЗНУ.

З 1990 року виконую обов'язки старости групи.

Склад сім'ї:

батько – Назаренко Іван Іванович, 1950 р. народження, вчитель біології загальноосвітньої школи № 12 м. Бердянськ;

мати – Назаренко Інна Ігорівна, 1951 р. народження, вчитель молодших класів загальноосвітньої школи № 4 м. Бердянськ;

сестра – Назаренко Валентина Іванівна, 1975 р. народження, студентка 1-го курсу Бердянського педагогічного інституту.

Прописаний і мешкаю за адресою: вул. Приморська, 17, кв. 43, м. Бердянськ, 68073

12 жовтня 1993 р.

(підпис В'ячеслава ПЕТРЕНКА)

РЕЗЮМЕ

Резюме – документ щодо особового складу, адресований роботодавцеві, у якому коротко подаються особисті, освітні та професійні відомості про особу, котра бажає зайняти певну вакансію. Сьогодні однаково поширеними стали паперові й електронні резюме. Останні розміщуються на спеціалізованих мережевих сайтах і відкриті для вільного доступу керівникам кадрових відділів підприємств, які набирають персонал. Як правило, резюме аналізують за відсутності кандидата, тому треба, аби цей документ давав уявлення про нього. Обсяг резюме має становити не більше, ніж одну сторінку. Оформляти резюме слід друкованим способом (бажано на ПК із застосуванням шрифтових виділень) на чистому аркуші паперу.

Реквізити:

1. Назва виду документа (Резюме).

1. Текст, що складається з розділів:

- мета написання документа;

- особиста інформація: прізвище, ім'я та по батькові, стать, дата народження; сімейний стан; національність, громадянство;

- контактна інформація: поштова, електронна адреса, телефон, факс тощо;

- відомості про освіту: повне найменування навчальних закладів, де довелось вчитися, рік випуску; ступінь володіння іноземними мовами; вміння працювати з комп'ютером;

- відомості про професійний досвід (яку посаду обіймає зараз, попередні посади із зазначенням стажу роботи);

- додаткова інформація, яку може вимагати роботодавець (наводять додаткові дані, які не увійшли до попередніх пунктів, але які доцільно висвітлити);

- фотокартка (у разі потреби).

3. Дата.

4. Підпис (крім електронних варіантів).

Слід зазначити, що резюме не належить до документів строгої стандартизації, й тому в ньому можуть міститися також інші відомості.

Зразок:

РЕЗЮМЕ

Прізвище, ім'я, по батькові: *Валентина Олександрівна Голуб*

Дата і місце народження: *15 серпня 1965 р., м. Запоріжжя*

Сімейний стан: *заміжня, маю дочку.*

Адреса: *вул. Грязнова, 3, кв. 32, м. Запоріжжя, 33465.*

Телефон: *34-45-23.*

Мета: *робота перекладачем.*

Навчання: *1980-1984 рр. – Запорізьке педагогічне училище (вчитель початкових класів);*

1986-1992 рр. – Запорізький державний університет (фах “історія», присвоєно кваліфікацію “Викладач історії»).

Досвід роботи: *серпень 1984 р. – серпень 1986 р. – вчитель початкових класів СШ № 12 м. Запоріжжя;*

липень 1992 р. – жовтень 1999 р. – викладач історії в Запорізькому педагогічному училищі.

Із жовтня 1999 р. дотепер – викладач історії України у Запорізькому національному університеті.

Додаткові відомості: *загальний педагогічний стаж роботи 16 років. Працювала за сумісництвом у міському приватному ліцеї “Логос» викладачем історії. У 1994 р. закінчила курси перекладачів. 1998 р. видала довідник “Історичні постаті Запоріжжя».*

Маю досвід роботи на ПК, знаю Word, Excel, досконало володію англійською та іспанською мовами.

У разі потреби можу надати рекомендації.

26.11.2010

(підпис Валентини ГОЛУБ)
